

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
FIRENZE

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ του Άρθρου
SOMA 2012

Identity and Connectivity

Proceedings of the 16th Symposium on Mediterranean
Archaeology, Florence, Italy, 1–3 March 2012

VOLUME I

Edited by

Luca Bombardieri, Anacleto D'Agostino,
Guido Guarducci, Valentina Orsi
and Stefano Valentini

BAR International Series 2581 (I)
2013

Published by

Archaeopress
Publishers of British Archaeological Reports
Gordon House
276 Banbury Road
Oxford OX2 7ED
England
bar@archaeopress.com
www.archaeopress.com

BAR S2581 (I)

SOMA 2012. Identity and Connectivity: Proceedings of the 16th Symposium on Mediterranean Archaeology, Florence, Italy, 1–3 March 2012. Volume I

© Archaeopress and the individual authors 2013

ISBN 978 1 4073 1204 0 (this volume)
ISBN 978 1 4073 1205 7 (volume II)
ISBN 978 1 4073 1206 4 (set of both volumes)

Printed in England by Information Press, Oxford

All BAR titles are available from:

Hadrian Books Ltd
122 Banbury Road
Oxford
OX2 7BP
England
www.hadrianbooks.co.uk

The current BAR catalogue with details of all titles in print, prices and means of payment is available free from Hadrian Books or may be downloaded from www.archaeopress.com

Αιγαιακού Τύπου Ξίφη και Ευρήματα στην Ανατολία*, Τεχνολογία Μετάλλων και Κατασκευών, Γραπτές Πηγές και η Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου

Κωνσταντίνος Σπ. Γιαννακός

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών

Περίληψη

Στη Χαττούσα και στη Χώρα του Χάττι, ανευρέθησαν μπρούντζινα ξίφη Αιγαιακού τύπου και άλλα Μυκηναϊκά τεχνουργήματα. Ο άργυρος ως σπάνιο και πολύτιμο μέταλλο συνδέεται -πιθανά- με τη Χαττούσα και το Χάττι στην Ιλιάδα. Τα επίπεδα της τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στη Μυκηναϊκή Ελλάδα ήταν εξαιρετικά υψηλά και στις κατασκευαστικές εργασίες και στην παραγωγή μεταλλικών αντικειμένων από: μπρούντζο, άργυρο και σίδηρο. Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες που ανευρέθησαν στη Χαττούσα, στην Αίγυπτο, στην Ελλάδα και στην Κύπρο και η αρχαία Ελληνική Γραμματεία συνδυάζονται σε μια προσπάθεια να καταγραφεί η ανταλλαγή τεχνολογίας μεταξύ των Χωρών γύρω από το Αιγαίο Πέλαγος στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού (YEX). Επιχειρείται μια γλωσσολογική χρονολόγηση των Επών και διατυπώνεται επίσης πρόταση για μια πιθανή μεταγραφή του ονόματος *Άγαμέμνων* στη Γραμμική Β. Οι αρχαιολογικές μαρτυρίες συγκρίνονται με τις περιγραφές των Ομηρικών Επών. Καταλήγει [το παρόν άρθρο] σε συμπεράσματα για ανταλλαγές μεταξύ των Μυκηναίων, των Κρητών, των Χετταίων και των Αιγυπτίων με το Αιγαίο Πέλαγος να αποτελεί τη θάλασσα που τους συνδέει. Αφού το τεχνολογικό επίπεδο με τα προϊόντα του είναι αδιάψευστοι μάρτυρες του επιπέδου ευημερίας κάθε εποχής, χρησιμοποιούνται για να εκτιμηθεί η πιθανότητα μιας ναυτικής εκστρατείας πέρα από το Αιγαίο κατά την YEX. Τελικά, επιχειρείται (να διατυπωθεί) μια υπόθεση για μια πιθανή χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου.

Keywords: *Επη, Χαττούσα, ξίφος, Μυκηναίοι, Άγαμέμνων, Ατταρισσίγιας, Αίγυπτος, τεχνολογία αργύρου.*

* Ανατολία είναι η ορολογία για τη Μικρά Ασία, που επικράτησε στη σύγχρονη αρχαιολογία.

1. Εισαγωγή

Ο Όμηρος, στην Ιλιάδα και εν μέρει στην Οδύσσεια, περιέγραψε μια ναυτική εκστρατεία ενός συνασπισμού Μυκηναίων Ελλήνων με 1000 πλοία, που διέσχισαν το Αιγαίο πέλαγος, εναντίον της Τροίας και των συμμάχων της στη βορειοδυτική ακτή της Μικράς Ασίας. Μια μακρά συζήτηση για τον Τρωικό Πόλεμο, περί του εάν και πότε έλαβε χώρα, συνεχίζεται από την αρχαιότητα [μέχρι σήμερα]. Υπάρχουν δύο πιθανές ημερομηνίες για τον Τρωικό Πόλεμο όπως προκύπτει από τα στρώματα καταστροφής στην Τροία VIh, περί το 1300 π.Χ., και VIIa, περί το 1180 π.Χ.. Παρ' όλα αυτά, μια ακόμη μικρότερη καταστροφή μπορεί να επιβεβαιωθεί στην Τροία VIh/g, περί το 1400 π.Χ., όπου ένα εκτεταμένο «καθάρισμα σπιτιού» αναφέρθηκε από τον Blegen. Έχουμε προτείνει ότι αυτό το «καθάρισμα σπιτιού» δείχνει προς μια αλλαγή δυναστείας στην Τροία η οποία υποστηρίχθηκε από τους Μυκηναίους Έλληνες (Τρωικός Πόλεμος;). Εξετάζουμε τις μαρτυρίες από το Χάττι, την Κύπρο και την Αίγυπτο και τις συσχετίζουμε με τις περιόδους οικονομικής άνθησης και καταστροφών των Μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων. Η γλωσσολογική χρονολόγηση των Ομηρικών Επών σε κάποια εποχή πρωιμότερη του 1400 π.Χ. δείχνει επίσης προς αυτήν την κατεύθυνση.

2. Ανατολία των 15ου-14ου αιώνα π.Χ.: Μαρτυρίες συσχετιζόμενες με Μυκηναϊκές Δραστηριότητες¹

Ποικίλα αντικείμενα Μυκηναϊκής επιρροής έχουν ανευρεθεί στο Χάττι:

- Ένα μπρούντζινο ξίφος τύπου B στη Χαττούσα χρονολογούμενο στην περίοδο του Τουνταλίγια/Tudhaliya II², που μνημονεύει τη νίκη του επί της Ασσούβα/Aššuwā, η οποία αναφέρεται επίσης στα Χρονικά του [Τουνταλίγια], καθώς επίσης και την Βιλούσιγια/Wilusiya/φίλιος και την Ταρούισα/Taruisa/Τροία.
- Ένα αργυρό δοχείο που αναφέρεται στην κατάκτηση της Τραβίζα/Tarwiza από έναν βασιλιά Τουνταλίγια (II).
- Ένα μπρούντζινο ξίφος στη Σμύρνη και ένα στην Κασταμονή, Μυκηναϊκού τύπου [και τα δύο], χρονολογούμενα περίπου στην ίδια εποχή.

¹ Λεπτομέρειες στα Giannakos, 2011a, b.

² Απόλυτες χρονολογίες των Χετταίων Βασιλέων στο Παράρτημα 1.

- Μια Μυκηναϊκή μπρούντζινη αιχμή δόρατος στη Νίγδη προωθημένης τεχνολογίας του 14ου-13ου αιώνα π.Χ.
- Ένα κεραμικό αγγείο με απεικόνιση ενός πολεμιστή από το Αιγαίο(;) που φέρει κράνος από δόντια αγριόχοιρου στη Χαττούσα, χρονολογούμενο στο 1400 π.Χ..
- Θραύσματα από τοιχογραφίες Μυκηναϊκής τεχνικής στο Μπουγιούκαλε/Büyükkale.
- Εισαγόμενη Μυκηναϊκή κεραμική της ΥΕΙΙΑ2³ στο Μασάτ Χογιούκ/Maşat Höyük, σε περιβάλλον ΥΕΙΙΒ και,
- Λίγα θραύσματα κεραμικά στη Χαττούσα και στο Κουσακλί/Kusaklı⁴ που αποδεικνύουν το πόσο σημαντικό ήταν το “κτίσιμο” εστιών όπως και στα Μυκηναϊκά Ανάκτορα, σύμφωνα με περιγραφή ενός Χεττιτικού τελετουργικού κειμένου που χρονολογείται στην εποχή του Τουνταλίου IV, αλλά έχει ‘ανακατασκευασθεί’ από παλαιότερες πηγές.

Διάφορα κείμενα έχουν επίσης ανευρεθεί στα Χεττιτικά αρχεία:

- Το Κατηγορητήριο του Μαντουβάττα/Madduwatta σημειώνει ότι κατά τη βασιλεία του Τουνταλίου II, ο Ατταρισσίγια, αδελφός του βασιλιά της Αχχιγιάβα/Ἀχχιγῶα, έκανε επιδρομές εναντίον της Λούκκα και της Αλάσιγια/Κύπρου, σε συμφωνία με τα Έπη που διηγούνται επιδρομές των Ατρείδων εναντίον της Κύπρου. Ο Ατταρισσίγια θα μπορούσε να μεταγραφεί ως ‘Ατρείδη⁵’.
- Μία Επιστολή ενός βασιλιά της Αχχιγιάβα⁶ σε έναν Χετταίο Βασιλιά, αναφέρει ότι κατά τη βασιλεία του Τουνταλίου II, ο Βασιλιάς της Αχχιγιάβα ‘(A)-Ka-γκα-μού-να-ας’/‘(a-)Ka-ga-mu-na-aš’ κατείχε τα νησιά, μετά από έναν δυναστικό γάμο. Ο Janke⁷ πρότεινε ότι, εάν ο ‘(A)-Ka-γκα-μού-να-ας’ πρέπει να εξισωθεί με ένα Ελληνικό όνομα, είναι

³ Cline, 2007, 197, χρονολογούμενη περί το 1375-1340 π.Χ. Παράρτημα 2 για χρονολόγηση των Περιόδων [ME, YE κ.λπ.].

⁴ Thaler, 2008, 293, 307-310.

⁵ Giannakos, 2011a, b.

⁶ Beckman et al., 2011, 134-139.

⁷ Starke: ‘Kadmos’. Wiener, 2007, 16-17, υποσημ.104, 113.

μάλλον *Άγαμέμνων*. Η Ιλιάδα διηγείται ότι ο *Άγαμέμνων* ήταν Βασιλιάς σε πολλά νησιά και στο Άργος⁸.

- Η *Συνθήκη του Αλάκσαντου*, αναφέρει ότι ο *Λαμπάρνα/Labarna* είχε κατακτήσει την Άρζαβα/Arzawa και τη Βιλούσα/Wilusa. Μετέπειτα, η Άρζαβα άρχισε πόλεμο και η Βιλούσα/Φίλιος **απεστάτησε από το Χάττι**, αλλά παρέμεινε σε ειρήνη [με το Χάττι]. Αργότερα ο *Τουνταλίγια (II)* εξεστράτευσε εναντίον της Άρζαβα **αλλά δεν εισήλθε στη Βιλούσα** αφού είχαν ειρήνη. Δεν αναφέρει την *Αχχιγιάβα*, πιθανά διότι από περίπου το 1280 π.Χ., οι Χετταίοι δεν θεωρούσαν [πλέον] την *Αχχιγιάβα* ως σοβαρή δύναμη/απειλή.
- Μια Αναφορά Μαντείου (εποχή Τουνταλίγια [II]): ‘Αναφορικά με τον **εχθρό ηγεμόνα της Αχχιγιά.....** Αποτέλεσμα: ευνοϊκό’. Αυτός ο μη κατονομαζόμενος ηγεμόνας της Αχχιγιά είναι -σχεδόν σίγουρα- ο Ατταρισσίγια ο οποίος μαρτυρείται στο *Κατηγορητήριο*. Ξεκάθαρα αναφέρεται σε έναν ηγέτη, ή **κάποιου είδους ηγεμόνα**, της Αχχιγιά ο οποίος εκτελούσε πολεμικές δραστηριότητες/επιχειρήσεις στην Ανατολία, στη Λυκία και στην Κύπρο⁹.

3. Υλικές Μαρτυρίες από την Αίγυπτο και την Κύπρο των 16ου-14ου αι. π.Χ.

Οι σχέσεις της Αιγύπτου με το Αιγαίο καταγράφονται στις αρχαιολογικές μαρτυρίες που έχουν συνοψισθεί σε προηγούμενα άρθρα¹⁰: από τις περιόδους των Υκσώς και του Αχμόζε έως τις βασιλείες των Τούθμωση/Thutmose I, Τούθμωση III, Χατσεπσούτ, Αμενχοτέπ III, Αχενατόν και Τουταγχαμών, περίπου 1600-1330 π.Χ.

Στον περίφημο κατάλογο του Αμενχοτέπ III στο Κομ-ελ-Χετάν, αναφέρονται Κεφτιού/Keftiu, (N)/Τανάγια/T/Danaja και οι πολύ γνωστές τοποθεσίες στο Αιγαίο: Αμνισός, Κνωσσός, Κυδωνία, Μυκήνες, Θήβα, Ίλιον κ.λπ.. Οι στενές σχέσεις του Αμενχοτέπ III και η ιδιαίτερη συμπάθειά του προς τους Αχαιούς ηγεμόνες είναι προφανής από τα λείψανα του Ανακτόρου του στη Μαλκάτα και τα πλακίδιά του από

⁸ Ilias, 2-108.

⁹ Beckman et al., 2011, 4, 5, 71, 97-98, 219, 225. Bryce. 2005, 129-130: *όχι επίσημα αναγνωρισμένος βασιλιάς της Αχχιγιά*. Gurney, 1990, 21, 38: *ένας Αχαιός Έλληνας φύλαρχος*. Güterbock, 1983, 200, 207: *ένας ελάσσων ηγεμόνας μη θεωρούμενος ως βασιλιάς*. Niemeier, 1999, 149: *ένας Μυκηναίος αριστοκράτης*.

¹⁰ Giannakos, 2011a, b με βιβλιογραφία.

φαγεντιανή στις Μυκήνες¹¹. Ο Αχενατόν έκανε δύο πολέμους εναντίον των Χετταίων στη Συρία πριν από το έκτο και κατά το δέκατο-πέμπτο έτος της βασιλείας του. *Αυτό θα μπορούσε να συνεισφέρει ένα πρόσθετο επιχείρημα σε μια υπόθεση για μια πιθανή συμμαχία με Μυκηναίους*¹².

Καταγράφονται δώρα από τη (Ν)/Τανάγια κατά το 42ο έτος του Τούθμωση III: ‘..αρχηγός] της **Τανάγια**: Άργυρος: μία κανάτα με **τεχνοτροπία Κεφτιού** μαζί με **σιδερένια αγγεία**¹³, κάτι που υποδεικνύει πιθανά προωθημένη τεχνολογία στην Κρήτη και στην (Ν)/Τανάγια. Ένα σιδερένιο δακτυλίδι από τις Αρχάνες χρονολογείται στον 17ο αιώνα π.Χ.. *Φαίνεται ότι η ανάγνωση ‘σίδηρος’ είναι ευρέως προτιμώμενη σήμερα, ... ο σίδηρος σε αυτό το πρώιμο στάδιο ήταν ένα εξαιρετικά σπάνιο αγαθό, δύσκολα επεξεργάσιμο*¹⁴, συνεπώς τεχνολογίας αιχμής. Υπάρχουν επίσης αναφορές για σιδερένια δώρα προς τον Φαραώ στις πινακίδες της Αμάρνα¹⁵. Στον τάφο του Τουταγχαμών, ανευρέθησαν αρκετά σιδερένια αντικείμενα¹⁶.

Ο βασιλιάς της Κύπρου έγραψε στο Φαραώ Αχενατόν¹⁷: ‘*Πράγματι άνδρες από τη Λούκκι, χρόνο με το χρόνο, αρπάζουν χωριά στη δική μου χώρα*’. *Είναι αυτοί οι Λούκκι (και οι Ντανούνα) πρόδρομοι των Λαών της Θάλασσας*¹⁸; Στην πρώιμη 18η Δυναστεία βαρέως οπλισμένοι μισθοφόροι από τον Βορρά εμφανίζονται σε Αιγυπτιακά έγγραφα και οι εισβολές πειρατών, Ντέννεν/Dennan, Λούκκα/Lukka και Σέρντεν/Sherden, είχαν καταστεί τόσο σοβαρές από τη βασιλεία του Αμενχοτέπ III, ώστε οι Αιγύπτιοι κατασκεύασαν παράκτια οχυρά και έκαναν περιπολίες για φύλαξη των στομών του Νείλου¹⁹.

Η Κύπρος υπέστη έναν αριθμό καταστροφών περί το 1400 π.Χ.²⁰, την εποχή του Ατταρισσίγια: η Έγκωμη καταστράφηκε περί το 1425 π.Χ., ξαναχτίστηκε και

¹¹ Philips, 2007.

¹² Coleman & Manassa, 2007, 198-199· Leahy, 2001, 258· Schulman, 1988, 54,57.

¹³ Redford, 2003, 96, υποσημ.226.

¹⁴ Kelder, 2010, 36,105· Lucas, 1948, 274· Ogden, 2000, 167.

¹⁵ Lucas, 1948, 268-275. Moran, 1992, EA22, EA25. Ogden, 2000, 166-168.

¹⁶ Coleman&Manassa, 2007, 77, 240, υποσημ.148, αναφέρουν ότι ήταν ένα πρώιμο παράδειγμα επεξεργασίας σιδήρου και δεν είχε γίνει από μετεωρικό σίδηρο. Lucas, 1948, 272. Muhly, 2006, 22-25. Ogden, 2000, 168.

¹⁷ Moran, 1992, 111, EA38.

¹⁸ Giannakos, 2011a.

¹⁹ Coleman & Manassa, 2007, 203. Redford, (1992, 242)· (2006, 196). Shaw I., 2003, 322.

²⁰ Doxey, 1987, 306.

καταστράφηκε ξανά το 1375 π.Χ.. Το Κούριον καταστράφηκε από πυρκαγιά. Το Φλαμούδι, η Νιτοβίκλα και οι Νικολίδες εγκαταλείφθηκαν σε μια σε γενικές γραμμές σύγχρονη [με τα προηγούμενα] εποχή. Οποιαδήποτε κι αν ήταν η αιτία των Κυπριακών καταστροφών, αυτές συνέβησαν σε ένα [χρονικό] σημείο το οποίο είχε προηγηθεί άμεσα [χρονικά] μιας αξιοσημείωτης εισροής Μυκηναϊκής επιρροής, πιθανά δε ακόμη και ενός προσωρινού ελέγχου του νησιού [από Μυκηναίους], χονδρικά περί τη χρονολογία καταστροφής της Κνωσσού το 1375 [π.Χ.] περίπου.

Οι Τανάγια αναφέρονται στις Αιγυπτιακές εγγραφές μέχρι το τέλος της βασιλείας του Τουταγχαμών²¹. Μετά από αυτήν την περίοδο δεν υπάρχουν γραπτές αναφορές στους Τανάγια στις Αιγυπτιακές εγγραφές μέχρι τους Λαούς της Θάλασσας. Ο Όμηρος διηγείται ότι ήρωες Δαναοί είχαν επισκεφθεί την Αίγυπτο -μεμονωμένα και όχι σε ορδές όπως οι υστερότεροι Λαοί της Θάλασσας- είτε ως φίλοι είτε ως επιδρομείς²². Αυτή η εικόνα ταιριάζει καλύτερα στην εποχή του Αμενχοτέπ ΙΙΙ και όχι στην εποχή του Ραμσή ΙΙ και ΙΙΙ.

4. Σπάνιο Μέταλλο Άργυρος: οι Χετταίοι στα Ομηρικά Έπη;

Ο Νηών^{22α} Κατάλογος περιλαμβάνει στους Συμμάχους των Τρώων τους ‘Άλιζῶνες, από την Αλύβη, η οποία είναι η γενέθλια γη του αργύρου/αργύρου γη εστί γενέθλη’, πιθανότατα η περιοχή εντός της καμπύλης του ποταμού Άλφους²³. Και οι τρεις κύριες γλωσσικές/φυλετικές ομάδες της Χώρας του Χάττι ήσαν παρούσες ως σύμμαχοι των Τρώων στην Ιλιάδα: οι Πάλα/Παφλαγόνες, οι Λούβιοι/Λύκιοι και οι Νεσούμνιλι/Νεσίτες/Χάττιοι πιθανά ως [Χώρα/γη] Άργύρου γενέθλη. Η Χαττούσα

²¹ Kelder, 2010, 46, 85. Philips, 2007, 489-490: *οι τάφοι στις Μυκήνες, περιέχουν Αιγυπτιακά τεχνουργήματα όχι υστερότερα από περίπου το 1318/1295 π.Χ., με πολύ λίγες εξαιρέσεις.* Wachsmann, 1987, 125: *οι επαφές φαίνεται να σταματούν με τη βασιλεία του Τουταγχαμών.*

²² Beckman et al., 2011, 99, 97. Giannakos, 2011a, b.

^{22α} Η Ναυς=το πλοίο, γενική ενικού της Νηός, γενική πληθυντικού των Νηών.

²³ Για μια πιο λεπτομερή περιγραφή βλ. Giannakos, 2011b.

^{23α} Σουμερόγραμμα είναι η χρήση ενός χαρακτήρα ή μιας ομάδας χαρακτήρων της Σουμεριακής σφηνοειδούς γραφής, ως ιδεόγραμμα ή λογόγραμμα, αντί για ένα συλλαβόγραμμα, στη γραφική παρουσίαση μιας γλώσσας διαφορετικής από τη Σουμεριακή, όπως η Ακκαδική ή η Χεττιτική. Τα Σουμερογράμματα φυσιολογικά μεταγράφονται με κεφαλαία γράμματα, και τα σημεία/σύμβολα χωρίζονται από στιγμές/τελείες. Με τον ίδιο τρόπο, μια γραπτή Ακκαδική λέξη, που χρησιμοποιείται ιδεογραφικά, για να παρουσιάσει μια γλώσσα διαφορετική από την Ακκαδική (όπως η Χεττιτική), είναι γνωστή ως Ακκαδόγραμμα (Γιαννακός 2016).

και το Χάττι εγγράφοντο μερικές φορές με το Σουμερόγραμμα για τον άργυρο^{23α}. Ο κύριος αντικειμενικός στόχος του εμπορίου από την περίοδο των Ασσυριακών αποικιών περί το 2200 π.Χ., ήταν το να λαμβάνουν άργυρο και χρυσό από το υψίπεδο της Ανατολίας: 9 ορυχεία αργύρου ευρίσκοντο εντός της καμπύλης του Άλυσ ποταμού. Τρεις Βασιλείς: ο Ραμσής II, ένας βασιλιάς της Άρζαβα(;) και ο Σουπιλλουλιούμα I συνδέουν το Χάττι με τον άργυρο. Όμως, στην Ελλάδα, υπήρχε εντατική εκμετάλλευση, επεξεργασία και παραγωγή αργύρου από το Λαύριο και τις Κυκλάδες από την Ύστερη Νεολιθική [εποχή]. Συνεπώς, η έκφραση *Άργύρου γενέθλη* της Ιλιάδος δεν αντιπροσωπεύει την Μυκηναϊκή εμπειρία με την εκμετάλλευση του αργύρου, αλλά προφανώς μεταδόθηκε, ως *προφορική παράδοση του υψιπέδου της Ανατολίας*, προς τη δυτική Μικρά Ασία.

5. Χρονολογώντας τα Έπη Γλωσσολογικά

Η τελική εκδοχή της Ιλιάδας είναι μίξη δύο διηγήσεων μιας που συμπαθεί τους Τρώες και εστιάζεται στον Έκτορα ως τραγικό ήρωα και μια άλλη [που συμπαθεί] τους Έλληνες. Το ιστόρημα της Τροίας αποθανατίστηκε σε εξάμετρο για πρώτη φορά κάποια εποχή μεταξύ του 1450 και του 1050 π.Χ.²⁴. *Ένα ιδεώδες ενότητας από την Ασία, ειδικά Χεττιτικό, [που αναφέρεται στην] ενότητα μεταξύ των ομάδων και η οποία αντιπροσωπεύει τις τέσσερις αφοσιωμένες ομάδες [στον βασιλιά] αφήνει τα ίχνη της στη “μεθοδολογία ανάπτυξης επιχειρημάτων”/τοπος της Ελληνικής γραφής-και-ανάγνωσης της περιόδου μετά-το-1200²⁵*. Πιθανά οι βάρδοι τιμούσαν τις ευγενείς ιδιότητες και τις ηρωικές επιχειρήσεις του Βασιλιά και των προγόνων του, και στις δύο πλευρές του Αιγαίου, με την προσδοκία μιας γενναιόδωρης αμοιβής. Η Ελληνική επική ποίηση υπήρχε από τόσο ενωρίς όσο ο 15ος αιώνας π.Χ., και ακόμη πιο πριν, ως αρχαία παράδοση²⁶.

Το εξάμετρο πιθανά δεν κατάγεται από οποιονδήποτε τύπο ή διάλεκτο Ελληνικής [γλώσσας] και μάλλον υιοθετήθηκε από το Μινωικό δακτυλικό εξάμετρο, μαζί με τη γραφή και πολυάριθμες λέξεις με ελλείπουσες γνωστές Ινδο-Ευρωπαϊκές ρίζες²⁷. Οι μορφές προ-Γραμμικής Β υπάρχουν στις Ομηρικές περιγραφές της Κρήτης

²⁴ Bachvarova, 2008, 103, υποσημ.424. *Για πρωιμότερη χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου*: Morris, (1989, 521), Vermeule, (1986, 85, 206, 279, 297).

²⁵ Watkins, 2002, 169, 175. West, 1988, 169.

²⁶ Latacz, 2004, 267-274· Palaima, 2008, 355· Ruijgh, 2011, 257-258· West, 1988, 151-154.

²⁷ Ruijgh, 2011, 287.

και των φυλάρχων της του Ιδομενέος και του Μηριόνη. Το μοτίβο στο οποίο ο Μηριόνης συγκρίνεται με την προ-Ελληνική θεότητα του πολέμου, τον Ενυάλιο, ο οποίος αργότερα ταυτίστηκε μέσω συγκρητισμού με τον Άρη, θεωρείται ως ένα των αρχαιότερων στην Ιλιάδα ‘Μηριόνης τ’ άτάλαντος Ένυαλίω άνδρειφόντη’/«ο Μηριόνης όμοιος του ανθρωποφόνου Ενυάλιου»²⁸. Ο Όμηρος διατηρεί λίγες αναμνήσεις μιας πρώιμης Μυκηναϊκής παράδοσης, από μια περίοδο πολύ πριν την καταστροφή της Τροίας VIIa. Υπάρχουν γλωσσολογικές μαρτυρίες για μια πολύ περισσότερο πρώιμη περίοδο από την ημερομηνία υιοθέτησης του Ελληνικού αλφαβήτου²⁹.

6. Ο Αγαμέμνων στη Γραμμική Β³⁰

*Πως θα πρέπει να γραφόταν ο Αγαμέμνων στη Γραμμική Β; Μια προφανής ορθογραφία θα μπορούσε να είναι*³¹:

$\text{𐀀} \oplus \text{𐀃} \text{𐀆} \text{𐀇} = a-ka-me-mo-no$

Σε ακολουθία δύο συμφώνων το πρώτο παραλείπεται εκτός [των περιπτώσεων]: *σμ, σφ, μυ, νφ*³², [κάτι] που οδηγεί επαγωγικά στο ότι το *μν* διατηρεί το *μ* πριν το *ν* και θα έπρεπε να ακολουθείται από το *ο* όπως γίνεται με το *ν*: *μο-no=μνω(ν)* και το τελικό *ν* παραλείπεται. Επί πλέον, η λέξη *αἶζ-αἶγα=κατσίκα* γράφεται με *za* και όχι το *ka* για [τον ήχο] *γα*³³:

$\text{𐀃} \text{𐀆} = a3-za = ai-za$

Οι συλλαβές³⁴ που αρχίζουν με *z* προφέρονται με *ζ*: **gj/*γκγι, *dj/*νγι, *j/*γι*, αλλά υπάρχουν αινιγματικές/περίεργες τροποποιήσεις με τις συλλαβές-*k* όπως: *a-ze-ti-ri-ja=a-ke-ti-ri-ja* (στην Κνωσό) και *ze-i-ja-ka-ra-na=ke-i-ja-ka-ra-na*

²⁸ Ilias, 2-651· απόδοση στην νέα Ελληνική από το συγγραφέα. Probonas, 1978, 156: *από γλωσσολογική ανάλυση ο στίχος σχηματοποιήθηκε σε εποχή προαιμότερη των Μυκηναϊκών πινακίδων [Γραμμικής Β]. Ruijgh, 2011, 283,287: αυτός ο στερεοτυπικός στίχος πηγαίνει πίσω στην πρωτο-Μυκηναϊκή, περί το 1600-1450 π.Χ. και ο Μηριόνης είναι ένα προ-Ελληνικό όνομα Κρητικού ήρωα. Wiener, 2007, 12.*

²⁹ Ruijgh, 2011, 262-294. West, 1988, 156-159.

³⁰ Παρουσιάστηκε [για πρώτη φορά] στο Giannakos, 2011a.

³¹ Οι χαρακτήρες/fonts της Γραμμικής Β από τον Curtis Clark: <http://www.mockfont.com/old/>.

³² Promponas, 1990, 18.

³³ Promponas, 1990, 228, 221.

³⁴ Ventris & Chadwick, 1956, 44.

8. Τεχνολογικό Επίπεδο των Κατασκευών και Περίοδος Οικονομικής Ευμάρειας

Οι πρώτοι θόλοι εμφανίσθηκαν στην Πρωτο- και Νέο-Ανακτορική Κρήτη και στη συνέχεια εξαπλώθηκαν στην ηπειρωτική ενδοχώρα της Ελλάδας από την ΜΕ και μετά³⁸. Αυτοί οι αψιδωτοί θόλοι με εκφορά είναι τριδιάστατοι θόλοι -με κολοσσιαία φέρουσα ικανότητα ώστε να αναλαμβάνουν την πολύ μεγάλη ώθηση γαιών από το έδαφος που καλύπτει το προεξέχον τμήμα του θόλου- οι οποίοι απαιτούν πολύ μεγαλύτερη δυσκολία σε σύλληψη, σχεδιασμό και κατασκευή από τις διδιάστατες αψίδες εντός των τειχών, που φέρουν μόνο τα δικά τους *νεκρά φορτία*: οι τελευταίες είναι πολύ ευκολότερη εφαρμογή με διδιάστατο σχεδιασμό³⁹.

Τα αποτελέσματα της δομοστατικής ανάλυσης του θόλου στο Θορικό [Αττικής], *υποδηλώνουν την απίστευτη προσαρμοστικότητα της Μυκηναϊκής Μηχανοτεχνίας/Engineering, στην κατασκευή των κατάλληλων θεμελιώσεων ώστε να εξαφανίζονται οι περιφερειακές/εφαπτομενικές εφελκυστικές τάσεις*. Για καλύτερη κατανομή των τάσεων στον θόλο χρησιμοποιούνταν κανονικά λαξευμένοι λίθοι που κατέληγαν σε μειούμενο ύψος των σειρών [των λίθων], σε εμπλεκόμενες στρώσεις στην κάθετη διεύθυνση προς τις κύριες θλιπτικές τάσεις. Ο σχεδιασμός των φραγμάτων και των καναλιών αποκαλύπτει επιπροσθέτως και μια εξεζητημένη γνώση της ροής των υδάτων⁴⁰.

Οι κατασκευές οχυρώσεων, ίσως το πρωιμότερο συλλογικό μεγάλης κλίμακας τεχνικών [έργων] τειχών, είναι όλες δείγματα υψηλής τεχνολογίας⁴¹ από την ύστερη-5η χιλιετία π.Χ. στη Στρόφιλα και στο Ζαγκάνι, την 3η χιλιετία π.Χ. στην Πάνορμο, στο Καστρί, στην Αίγινα, στη Λέρνα⁴², στην Αγία Ειρήνη και στη Φυλακωπή. Περιλαμβάνουν διπλά τείχη, πολλές φορές 2 μέτρων πάχους με κεκλιμένες εξωτερικές επιφάνειες και εγκάρσια δεσίματα, πύργους, πύργους -ορθογώνιους ή ημικυκλικούς- όπως στο Καστρί και στην Αίγινα, προμαχώνες, τάφρους, πύλες με πολύπλοκα συστήματα προστασίας και θύρες πλευρικές/αιφνιδιασμού για επιθέσεις.

³⁸ Tassios, 2008, 29. Στην πρώιμη Μυκηναϊκή Αργολίδα: Cavanagh, 2008, 328· Crowley, 2008, 268· Voutsaki, 2012, 104: ΜΕΙΙΙ-ΥΕΙ περίοδος.

³⁹ Giannakos, 2011a, b. Palyvou, (2005, 17), (2009, 117). Tassios, 2008, 29-30.

⁴⁰ Cremasco & Laffineur, 1999, 139, 142. Crowley, 2008, 269. Laffineur, 2012, 714.

⁴¹ Hitchcock, 2012, 206. Palyvou, 2005, 16-17.

⁴² Περί το 2100-2500 π.Χ., Tassios, 2008, 30. Dickinson, 2002, 158: *πρώιμες οχυρώσεις στη Λέρνα ΙΙΙ της ΠΕΙΙ*.

Η φέρουσα ικανότητα ενός τοίχου με λιθοδομή αυξάνει με το πάχος [του τοίχου] και αυτή είναι τεχνική γνώση που αποκτάται με την εμπειρία, ή τη διαδικασία δοκιμής-και-λάθους/trial-and-error⁴³, π.χ. από 2 μέτρα πάχους σε 5 μέτρα πάχους τοίχο. Τα πρωιμότερα κυκλώπεια οχυρωματικά τείχη στις Μυκήνες ανηγέρθησαν πολύ ενωρίς, κατά την ΥΕΙΙΑ⁴⁴, αλλά ο αληθινά Κυκλώπειος ρυθμός/στυλ υπάρχει ήδη κατά την *Τρίτη Ανακτορική Περίοδο* της Κρήτης, [και είναι] αρχαιολογική μαρτυρία σε αντίθεση με την άποψη ότι: *τέτοιο περίπλοκο ταίριασμα καλά-λαξευμένων λιθοτεμαχίων φαίνεται να παρουσιάζεται μόνον σε Χεττιτικά παραδείγματα*⁴⁵.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι πρώτοι θόλοι εμφανίσθηκαν στην Κρήτη περί το 2100-2000 π.Χ., εποχή κατά την οποία η Χεττιτική αυτοκρατορία δεν είχε ακόμη σχηματισθεί και στη Μεσσηνία περί το 1600 π.Χ., όταν η Χεττιτική αυτοκρατορία μετρούσε 60 έτη ζωής, ενώ ο Μεγάλος Ναός στη Χαττούσα ήταν σε χρήση⁴⁶ αρκετά αργότερα, κατά τον 14ο-13ο αιώνα [π.Χ.].

Υπήρξε διάχυση/diffusion της Μινωικής αρχιτεκτονικής⁴⁷ από την ΥΜΙ έως την ΥΕΙΙ: στα νησιά του Αιγαίου και στο Μενελάϊον, στις Μυκήνες και στην Τίρυνθα όπου η πρώτη Αίθουσα του Θρόνου χρονολογείται το αργότερο την ΜΕ-ΥΕΙ, το Μεγάλο Μέγαρο με τα πρώτα οχυρωματικά τείχη την ΥΕΙΙΑ κατά τη διάρκεια του 14ου αιώνα π.Χ.⁴⁸. Συνολικά η Μινωική επιρροή στην αρχιτεκτονική της ηπειρωτικής ενδοχώρας της Ελλάδος είναι έκδηλη: στις διατάξεις πρόσβασης (π.χ. η Πύλη των Λεόντων στις Μυκήνες είναι όμοια προς το Πρόπυλον της Φαιστού), στους ορθοστάτες με μονολιθικές βάσεις κιόνων –οι οποίοι προσδίδουν ευστάθεια και αντοχή στα οικοδομήματα– και αντικαταστάθηκαν από επιχρισμένη ακατέργαστη λιθοδομή, στο χώρισμα με πεσσό-και-πόρτα, στους λεπτυνόμενους κίονες, στον εικονιστικό (με εικόνες/pictorial) σχεδιασμό, που είχε μιμηθεί τις

⁴³ Βλ. Laffineur, 2012, 716: *Ο πειραματικός χαρακτήρας της Μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής στο Θορικό [Αττικής]*.

⁴⁴ Dickinson, 2002, 160. Kelder, 2010, 95.

⁴⁵ O Thaler, (2008, 298-299) συγκρίνοντας τον Θησαυρό του Ατρέα και τον τοίχο του Μεγάλου Ναού στη Χαττούσα και Maner στο SOMA2012 για τη διδιάστατη ασίδα στη Χαττούσα και στην Τίρυνθα. Βλ. Παράρτημα 3.

⁴⁶ Seeher, 2006, 14.

⁴⁷ Palyvou, (2009, 117-120), (2005, 187). Shaw J., 2009, 65,70.

⁴⁸ Maran, 2012, 724-725.

φόρμες, οι οποίες έμοιαζαν με ζωφόρους –και έπαιζαν ένα συμβολικό ρόλο–, στην αξονική διάταξη των αυλών και των προθαλάμων, η οποία είχε ρίζες στις Περιόδους Μέση και Πρώιμη Υστερο-Ελλαδική και τελικά στο Μεγάλο Κλιμακοστάσιο στις Μυκήνες, το οποίο μπορεί να είχε κατασκευασθεί ακόμη και από Μινωίτες από την Κρήτη⁴⁹.

Η προκλητική κατανάλωση/conspicuous consumption, λόγω της οικονομικής ευμάρειας, είναι εμφανής κατά την περίοδο των μεγάλων κατασκευαστικών έργων, στην κατασκευή των θολωτών τάφων και των άλλων τεχνικών έργων. Όταν ο Θησαυρός του Ατρέα κτίσθηκε, σπίτια κατεδαφίστηκαν, χιλιάδες τόννοι βράχου και χαλασμάτων ανεσκάφησαν και μετακινήθηκαν, ογκόλιθοι από ασβεστόλιθο και κροκαλοπαγή πετρώματα εξορύχθηκαν και μεταφέρθηκαν, περίτεχνοι λίθοι εστάλησαν με πλοίο, από άλλα μέρη της Ελλάδας, και ειδικευμένοι τεχνίτες εργάστηκαν επί πολλούς μήνες για να τελειώσουν το έργο, κάτι το οποίο απαιτούσε δεκάδες χιλιάδες ανθρωπο-ημέρες, που δαπανήθηκαν στην προσπάθεια αυτή⁵⁰. Τα αγαθά στους τάφους των περιόδων ΜΕΠΠ-ΥΕΙ έχουν αποδώσει συλλογές υλικού πολιτισμού που υποδηλώνουν επίπεδα μεγάλης οικονομικής ευμάρειας, κοινωνικής πολυπλοκότητας, καλλιτεχνικής επιρροής και πλούσιων κοινωνικών ομάδων⁵¹, κάτι που δείχνει μια αναδυόμενη υψηλή-αριστοκρατία/ελίτ στις Μυκήνες⁵², πιθανότατα το αποτέλεσμα της Μυκηναϊκής στρατιωτικής ικανότητας, κατά την περίοδο αυτήν.

Αυτή η περίοδος οικονομικής ευμάρειας με την οικοδόμηση κολοσσιαίων κατασκευών που δείχνουν την προκλητική κατανάλωση και την ανάπτυξη πρωτότυπης τεχνογνωσίας είναι περισσότερο συμβατή με μια περίοδο επεκτατισμού.

9. Καταστροφές στα Ανάκτορα

Μια σειρά καταστροφών των κύριων ανακτορικών κέντρων έλαβε χώρα κατά την περίοδο από το 1400 έως το 1050/1030 π.Χ.⁵³. Η καταστροφή της πρώιμης Μυκηναϊκής Ελλάδος κατά την ΥΕΠΠΑ1, αντανακλά συγκρούσεις και ακολουθείται από την ίδρυση των ανακτόρων και την ανάδυση μιας αυστηρότερης ιεραρχικής τάξης, που

⁴⁹ Palyvou, 2009, 117-124.

⁵⁰ Cavanagh, 2008, 337· Voutsaki, 2012, 104.

⁵¹ Shelton, 2012, 141.

⁵² Colburn, 2007, 208-209· French, 2012, 672.

⁵³ Middleton, 2010, 14-17.

φαίνεται στα ταφικά έθιμα⁵⁴. Από την ΥΕΙΙΑ έως την ΥΕΙΙΒ, [καταβάλλονται] μικρότερες προσπάθειες και τοποθετούνται λιγότεροι πόροι/αγαθά στην κατασκευή των τάφων, με τα αντικείμενα κύρους να ελλείπουν εντελώς στους θαλαμοειδείς τάφους. Παντού στην ηπειρωτική ενδοχώρα ανάκτορα κτίζονται και ξανα-κτίζονται κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου και αρκετές ευρέως διαδεδομένες αλλά εντοπισμένες καταστροφές, συνήθως ακολουθούνταν από ξανα-κτισίματα σε μαζική κλίμακα⁵⁵. Μια ημερομηνία προ του 1240 π.Χ.⁵⁶ πρέπει να είναι περισσότερο κατάλληλη για μια μαζική ναυτική εκστρατεία.

Οι εκτεταμένες καταστροφές, που μαρτυρούνται σε ολόκληρη τη Μυκηναϊκή Ελλάδα από την ΥΕΙΙΑ1⁵⁷ και μετά, θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο επαγωγικό συμπέρασμα ότι περίπου από το 1350 π.Χ. και μετά, τα Μυκηναϊκά ανάκτορα αντιμετώπιζαν μια περίοδο οικονομικής ευμάρειας, αύξηση του πληθυσμού αλλά την ίδια περίοδο παρατηρούνται καταστροφές στα Ανακτορικά κέντρα μαζί με έλλειψη πλούσιων προσφορών στους τάφους και μια βαθμιαία εξασθένηση ισχύος.

10. Ανακεφαλαίωση και Συμπεράσματα

Η ναυτική εκστρατεία με 1000 πλοία εναντίον της Τροίας, που περιγράφεται στην αρχαία Γραμματεία, απαιτεί ειρηνικές συνθήκες της καθημερινής πραγματικότητας στην πατρική-γη, αφού σε περίπτωση αναταραχών και χάους δεν υπάρχει χώρος για [περαιτέρω] εξασθένηση της ‘πατρίδος’ από τη μεταφορά -σε μαζική κλίμακα- των στρατιωτικών δυνάμεων στο εξωτερικό. Η περίοδος οικονομικής ευμάρειας στην Ελλάδα -όπως δείχνουν οι θολωτοί τάφοι- τοποθετείται μεταξύ 1600 και 1400 π.Χ. ενώ μετέπειτα αρχίζουν οι καταστροφές στα Ανάκτορα με αυξανόμενη ένταση [με την πάροδο του χρόνου]. Αυτή η περίοδος αποτελεί το απόγειο της Μυκηναϊκής οικονομικής ευμάρειας, των τεχνικών επιτευγμάτων και του πλούτου. Το επίπεδό τους από πλευράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας ήταν εξαιρετικά υψηλό και αιχμής και στις κατασκευές έργων και στη παραγωγή μεταλλικών αντικειμένων: μπρούντζος, άργυρος και σίδηρος ακόμη και από τον 16ο αιώνα π.Χ. ή ακόμη ενωρίτερα. *Μετά περίπου το 1350 π.Χ. οι Αιγύπτιοι και οι Χετταίοι θεωρούσαν τους Μυκηναίους πολύ λιγότερο σημαντικούς/επιφανείς.*

⁵⁴ Niemeier, 2005, 16.

⁵⁵ Cavanagh, 2008, 335. Kelder, 2010, 99. Shelton, 2012, 145.

⁵⁶ Wiener, 2007, 18.

⁵⁷ Μια περίληψη των καταστροφών στο Giannakos, 2011a.

Μετά την καταστροφή της περί το 1375 π.Χ., η Κνωσσός λειτουργεί μόνον ως θρησκευτικό κέντρο. Ένας από τους επιφανέστερους Αχαιούς ηγέτες -στην Ιλιάδα-, ο Ιδομενεύς δεν είναι καθόλου πιθανόν να έχει βασιλεύσει μετά περίπου -το αργότερο- το 1375 π.Χ. και ένας μεγάλος αριθμός *αποξηλωμένων ή κατεστραμμένων* αρμάτων καταγράφονται σε καταλόγους των πινακίδων της Κνωσσού περί το 1400 π.Χ.. Δείχνει αυτό -πιθανά- προς εσωτερικές συγκρούσεις, ακριβώς μετά την επιστροφή από την Τροία;

Η Τροία VI κατά τη διάρκεια των φάσεων f/g παρουσιάζει ένα *εκτεταμένο καθαρίσμα σπιτιού* (περί το 1400 π.Χ.). Είναι αυτό [το καθαρίσμα σπιτιού] μια πιθανή ανακατασκευή Οικιών μετά από αλλαγή Βασιλικής Δυναστείας *που υποστηρίχθηκε* από Μυκηναίους επιδρομείς, τους οποίους βοήθησε να εισέλθουν στην πόλη η φιλο-Ελληνική πτέρυγα των Τρώων, υπό τον Αινεία και τον Αντήνορα, κυρίως μετά *‘την αποστασία της Βιλούσα από το Χάττι’* πριν από ή κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τουνταλίου II;⁵⁸ Εάν είναι έτσι, μετά την κατάκτηση της Τροίας κατά τη διάρκεια της ΥΕΙΙΑ2 (περί το 1380-1310 π.Χ.) παρατηρήθηκε η μεγάλη περίοδος της Μυκηναϊκής επίδρασης και επέκτασης στην ακτή της Ανατολίας και στα Δωδεκάνησα⁵⁹.

Οι -σχετικά- ‘άφθονες’ μαρτυρίες από τη βασιλεία του Τουνταλίου II (περί το 1425/1420-1400/1390 π.Χ.) για πολεμικά αντικείμενα Μυκηναϊκής τεχνολογίας και απεικονίσεις όπως και οι γραπτές μαρτυρίες στα Χεττιτικά αρχεία περί στρατιωτικών δραστηριοτήτων της Αχχιγιάβα/*Aḫḫiyawa* σε Μικρά Ασία, Λούκκα και Κύπρο, είναι συμβατές με την αρχαία Ελληνική Γραμματεία και τις Χεττιτικές και Αιγυπτιακές πηγές. Εκτεταμένες καταστροφές στην Κύπρο περί το 1400 π.Χ. έχουν καταγραφεί στην αρχαιολογία, οι οποίες προηγήθηκαν αμέσως πριν από μια εισροή Μυκηναϊκής επιρροής ή ακόμη και από έναν προσωρινό έλεγχο του νησιού. Κείμενα αναφερόμενα στην εποχή του Τουνταλίου πιθανά αναφέρουν ότι ο *Άτρείδης* επέδραμε εναντίον της Κύπρου και ότι ο *Άγαμέμνων* ήταν βασιλιάς [και] των νησιών, παρόμοια με τις περιγραφές της Ιλιάδας και των Αιγυπτιακών αρχείων. *Και οι τρεις κύριες γλωσσικές/φυλετικές ομάδες του Χεττιτικού βασιλείου ήσαν παρούσες ως σύμμαχοι των Τρώων στην Ιλιάδα: Πάλα/Παφλαγόνες, Λούβιοι/Λύκιοι και Νεσούνιλι/Νεσίτες/Χάττιοι [οι τελευταίοι] πιθανά [ως κάτοικοι της Χώρας/γης που ήταν] ‘Αργύρου γενέθλη’*. Μαρτυρίες από τα Αιγυπτιακά αρχεία αναφέρουν την (N)/*Τανάγια* από το 42ο έτος

⁵⁸ Giannakos, 2011a.

⁵⁹ Wiener, 2007, 10-11.

του Τούθμωση III έως σχεδόν τον Τουταγχαμών (περίπου 1462-1350 π.Χ.) όπως και πολύ γνωστές πόλεις όπως τις Μυκήνες, τον Κνωσσό, τη Φαιστό, το Ίλιον, κ.λπ.. Μετά την περίοδο αυτήν, τα Μυκηναϊκά ανάκτορα εισέρχονται σε μια *ταραγμένη περίοδο χάους, εντελώς ασταθή, με βαθμιαία αυξανόμενο μέγεθος καταστροφών*, μη συμβατό με μια κολοσσιαία (των 1000 πλοίων) στρατιωτική εκστρατεία στην Τροία.

Είναι πιθανόν, ο Τρωικός Πόλεμος να είναι αρχαιότερος από ό,τι αποδέχεται η συμβατική χρονολόγηση μέχρι τώρα και πιθανά να *χρονολογείται μεταξύ 1425 και 1370 π.Χ.*; Εάν στίχοι της Ιλιάδος χρονολογούνται στην [περίοδο] 16ο-14ο αιώνα [π.Χ.] (πριν από τις πινακίδες Γραμμικής Β) με τον Μηριόνη, τον Αίαντα κ.λπ., μπορούμε να συμπεράνουμε επαγωγικά ότι το ιστορικό της Τροίας πρωτο-συνετέθη [σε στίχους] κάποια εποχή μεταξύ του 1450 και του 1050 π.Χ. και η τελική εκδοχή της Ιλιάδος αποτελεί μίξη δύο διηγήσεων: μιας από την Τρωική και μιας από την Ελληνική πλευρά. Είναι δυνατόν να διατηρούν [οι στίχοι] έναν *πυρήνα πραγματικών γεγονότων* από την περίοδο του Τουνταλίου II;

Βιβλιογραφία

- Bachvarova, M. 2008. The poet's Point of View and the Prehistory of the Iliad, in Collins B. J., Bachvarova M. & Rutherford I. (eds), *Anatolian Interfaces*, 93 - 106, Oxbow.
- Beckman, G., Bryce, T., Cline, E. 2011. *The Ahhiyawa Texts*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Bryce, T. 2005. *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press.
- Cavanagh, W. 2008. Burial Customs and Religion: Death and the Mycenaeans, in Shelmerdine C. (ed.), *The Cambridge Companion to The Aegean Bronze Age*, 327 - 341, Cambridge University Press.
- Cline, E. 2007. Rethinking Mycenaean International Trade with Egypt and the Near East, in *Rethinking Mycenaean Palaces II*, 190-200, UCLA.
- Colburn, S. 2007. The Symbolic Significance of Distance in the Homeric Epics and the Bronze Age Aegean, in Morris S. & Laffineur R. (eds), *Aegaeum* 28, 203 - 211, Liege.
- Coleman, J., Manassa, C. 2007. *Tutankhamun's Armies Battle and Conquest during Ancient Egypt's Late 18th Dynasty*, JohnWiley & sons, London.
- Cremasco, V., Laffineur, R. 1999. The Engineering of Mycenaean Tholoi - The Circular Tomb at Thorikos Revisited, in *Aegaeum* 20, vol I, 139 - 148.

- Crowley, J. 2008. *Mycenaean Art and Architecture*, in Shelmerdine C. (ed.), *The Cambridge Companion to The Aegean Bronze Age*, 258 – 288, Cambridge University Press.
- Dickinson, O. 2002. *The Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press.
- Doxey, D. 1987. Causes and Effects of the Fall of Knossos in 1375 B.C., *Oxford Journal of Archaeology*, vol.6, Is.3, 301-324.
- Giannakos, K. 2011a. The Aegean type Sword found at Hattušas, Silver as rare metal and the written Sources, Contribute to the dating of Trojan War?, in *NCSR Democritos*, Athens, forthcoming.
- Giannakos, K. 2011b. The Aegean type Sword found at Hattuša and the written Sources about the Exchange of Technology at the Late Bronze Age, in *Nostoi*, Istanbul, forthcoming. It was published as: Giannakos, K. 2015a. in: Stampolidis, N./C. Maner/K. Kopanias (eds.), proceedings of Symposium NOSTOI, Istanbul, 969-986.
- Gourney, O. 1990. *The Hittites*, Penguin, London.
- Güterbock, H. 1983. The Hittites and the Aegean World: Part 1 – The Ahhiyawa Problem Reconsidered, *American Journal of Archaeology* 87, in *Selected Writings of H. G. Güterbock*, No 26, Chicago.
- Hitchcock, L. 2012. Mycenaean Architecture, in Cline E. (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, 200-209, Oxford University Press.
- Hooker, J. 1994. *Εισαγωγή στη Γραμμική Β*, MIET, Athens.
- Kelder, J. 2010. *The Kingdom of Mycenae*, CDL Press, Bethesda.
- Laffineur, R. 2012. Thorikos, in Cline E. (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, 712-721, Oxford University Press.
- Latacz, J. 2004. *Troy and Homer – Towards a Solution of an Old Mystery*, Oxford University Press.
- Leahy, A. 2001. Sea Peoples, in Redford D. (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*, vol. 3, 257-260, Oxford University Press.
- Lucas, A. 1948. *Ancient Egyptian Materials & Industries*, Kessinger Legacy, USA.
- Maran, J. 2012. Tiryns, in Cline E. (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, 722-734, Oxford University Press.
- Middleton, G. 2010. The Collapse of Palatial Society in LBA Greece and the Postpalatial Period, Archaeopress, Oxford.
- Moran, W. 1992. *The Amarna Letters*, USA.

- Morris, S. 1989. A Tale of Two Cities: The Miniature Frescoes from Thera and the Origins of Greek Poetry, *American Journal of Archaeology*, Vol. 93, 4, 511-535.
- Niemeier, W-D. 2005. Minoans, Mycenaeans, Hittites and Ionians in Western Asia Minor, in Villing A. (ed), *The Greeks in the East*, London, 1-36.
- Niemeier, W-D. 1999. Myceneans and Hittites in War in Western Asia Minor, in Laffineur R. (ed.), *Aegaeum 19*, Liege, vol I, 141-155.
- Ogden, J. 2000. Metals, in Nicholson P. & Shaw I. (eds), *Ancient Egyptian Materials and Technology*, 148-176, Cambridge University Press.
- Palaima, T. 2008. Mycenaean Religion, in Shelmerdine C. (ed.), *The Cambridge Companion to The Aegean Bronze Age*, 342-361, Cambridge University Press.
- Palyvou, C. 2009. The comparative analysis of spatial organization as a tool for understanding Aegean Bronze Age architecture, in *Bronze Age Architectural Traditions in the E. Mediterranean*, Gasteig, 115-126.
- Palyvou, C. 2005. *Building Technology of Prehistoric Years*, Archaeology, 12-18.
- Philips, J. 2007. The Amenhotep III Plaques from Mycenae, in Bietak M. & Czerny E. (eds), *The Synchronisation of Civilisations*, 479-493, Wien.
- Probonas, J. 1990. *A brief Introduction in Mycenaean Philology*, Athens.
- Probonas, J. 1978. *Dictionnary of Mycenaean Greek*, vol. I, Athens.
- Redford, D. 2006. *A History of Ancient Egypt*, Kendall/Hunt, USA.
- Redford, D. 2003. *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III*, Brill, Leiden.
- Redford, D. 1992. *Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times*, USA.
- Ruijgh, C. 2011. Mycenaean and Homeric Language, in Duhoux Y. & Morpurgo Davies A. (eds), *A Companion to Linear B*, Vol.2, 253-298, Peeters, Leuven.
- Schulman, A. 1988. Hittites, Helms and Amarna: Akhenaten's First Hittite War, in Redford D. (ed.), *Akhenaten Temple Project*, vol2, 53-79, University of Toronto.
- Seeher, J. 2006. *Hattusha Guide*, Ege Yayinlari, Istanbul.
- Shaw, I. 2003. *The Oxford History of Ancient Egypt*, Oxford University Press.
- Shaw, J. 2009. The Character, Genesis and Influence of Minoan Palatial Architecture, in *Bronze Age Architectural Traditions in the E. Mediterranean*, 61-89, Gasteig.
- Shelton, K. 2012. Mainland Greece/LBA, in Cline E. (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, 139-148, Oxford University Press.

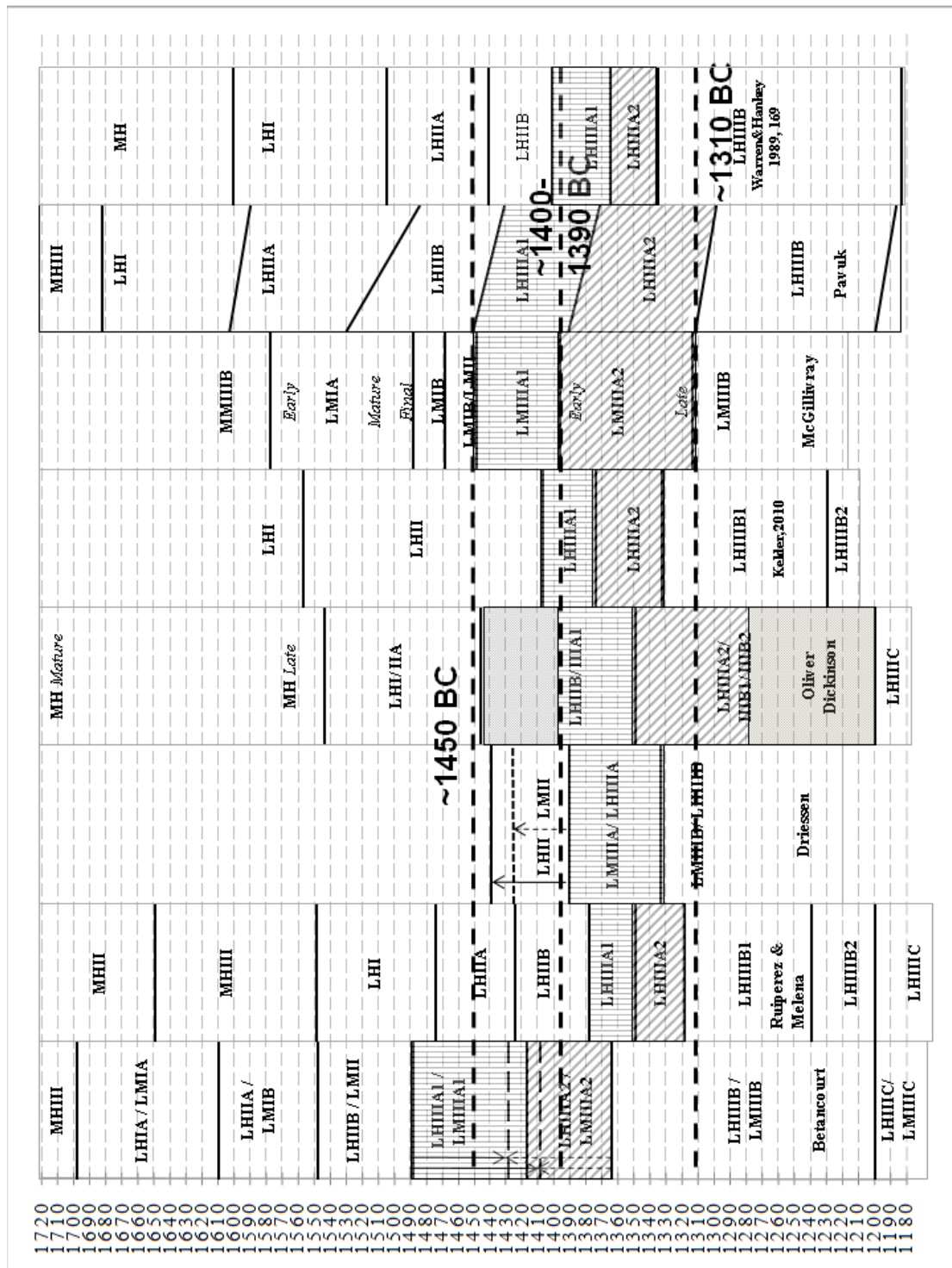
- Tassios, T. 2008. Mycenaean Technology, in *Science and Technology in Homeric Epics*, Springer, 1-18.
- Thaler, U. 2007. Ahhiyawa and Hatti: palatial perspectives, in Antoniadou S. & Pace A. (eds), *Mediterranean Crossroads*, 291-323, Athens.
- Ventris, M., Chadwick, J. 1956. *Documents in Mycenaean Greek*, London.
- Vermeule, E. 1986. Priam's Castle Blazing, in *Troy and the Trojan War*, Bryn Mawr College, 77-92.
- Voutsaki, S. 2012. Mainland Greece/MBA, in Cline E. (ed.), *The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean*, 99-112, Oxford University Press.
- Watkins, C. 2002. Homer and Hittite Revisited II, in Yener A. & Hoffner H. Jr. (eds), *fs Güterbock*, Eisenbrauns, 167-176.
- West, M. 1988. The Rise of the Greek Epic, in *Journal of Hellenic Studies*, vol. 108, 151-172.
- Wiener, M. 2007. Homer and History: Old Questions, New Evidence, in Morris S. & Laffineur R. (eds), *Aegaeum* 28, Liege, 3-34.
- [Γιαννακός, Κ. 2016. *Τεχνολογία, Μαρτυρίες και Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου - Μυκηναϊκά Ευρήματα σε Χαπούσα, Μικρά Ασία, Αίγυπτο, Κύπρο, Λεβάντε, Παπαζήσης, Αθήνα (Βιβλιογραφική παραπομπή μόνο για την Ελληνική μετάφραση και την υποσημ.23α, δεν υπάρχει στο δημοσιευθέν άρθρο)]*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Redford, 2006		Shaw, 2000 · Kitchen, 1982		Hyllas	
1670	Labama -1650	Huzziya I 1670-1650	Salitis (Shespy) 1666-1663	Apōpi	[Hyllas Apōpi sole date 33 years]
1650	Hattusili II 1650-1620	Labama 1650-1623	Bnon (?) 1663-1655	Apōp	
1630	Labamas II = Hattusili I 1650-1620	Hattusili I 1625-1600	Ya'qob-el 1655-1644	Khayan	
1610	Mursili I 1620-1590		Khayan 1644-1604		
1590	Hantili I 1590-1560	Mursili I 1620-1590		Khayan c. 1600	[Hyllas Ahmose 1575-1550]
1570	Zidanta I 1560-1525	Hantili I 1585-1570	Apophis 1604-1569		
1550	Amunna 1560-1530	Zidanta I 1570	Hammudi 1569-1558	Apepi c. 1555	
1530	Huzziya I 1550-1525	Amunna 1570-1550	Ahmose 1568-1543	Chamudi -1550	
1510	Telipinu 1525-1500	Huzziya II 1550	Am enhotep I 1543-1523	Ahmose 1550-1525	Am enophis I 1550-1528
1490	Alluwanna 1525-1500	Telipinu 1550-1530	Thutmose I 1523-1514		Tutankhamun 1528-1510
1470	Tahurwaili 1500-1485	Hantili II 1515-1505	Thutmose II 1514-1504		Tutankhamun 1510-1490
1450	Hantili II 1500-1485	Tahurwaili 1505-1500			Hashepsowe 1490-1468
1430	Zidanta II 1485-1470	Zidanta II 1500-1485	Thutmose III 1504-1450		
1410	Muwatali II 1470-1465	Huzziya II 1485-1470	Thutmose III 1479-1425		Tutankhamun 1490-1436
1390	Hantili III 1465-1440	Muwatali II 1470-1465	Hatsepsut 1473-1458		Am enophis II 1436-1413
1370	Huzziya II 1465-1440	Tuthaliya I 1465-1440	Am enhotep II 1451-1424		Tutankhamun 1413-1405
1350	Hattusili II 1440-1425	Hattusili II 1440-1425	Thutmose IV 1424-1414		
1330	Muwatali I 1425-1390	Tuthaliya II 1425-1390	Thutmose IV 1414-1370		
1310	Tuthaliya I 1425-1390	Tuthaliya II 1425-1390	Thutmose IV 1414-1370		
1290	Tuthaliya II 1425-1390	Tuthaliya II 1425-1390	Thutmose IV 1414-1370		
1270	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		
1250	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		
1230	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		
1210	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		
1190	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		
1170	Tuthaliya III 1370-1350	Tuthaliya III 1370-1350	Thutmose IV 1414-1370		

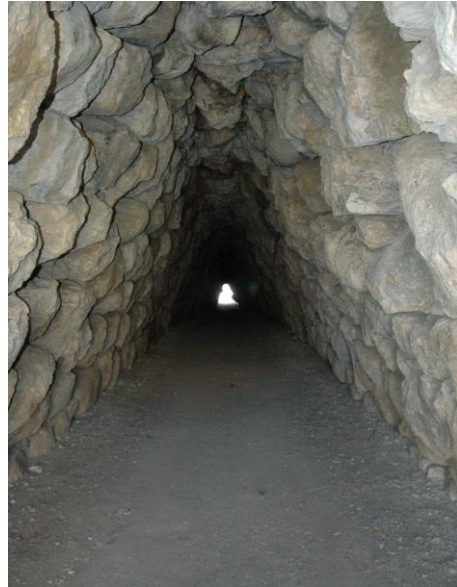
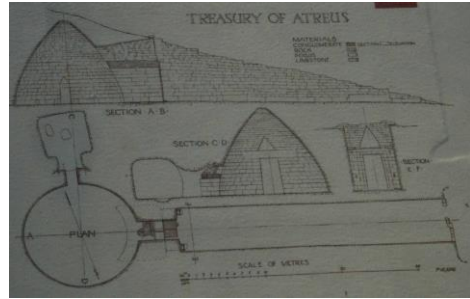
Σχήμα: Χρονολογίες των περιόδων βασιλείας στη Χεττιτική Αυτοκρατορία και στην Αίγυπτο. Για το Χάττι σύμφωνα με: Bryce, 2009, *Λαοί και Τοποθεσίες της Αρχαίας Δυτικής Ανατολίας*, Routledge, 798· Bryce, 2005, xv· Freu & Mazoyer, 2007/2011, τομ.1, 25-26. Για την Αίγυπτο σύμφωνα με: Redford, 2006, 114, 157· Shaw, 2003, 484-485 συνδυασμένο -στην ίδια στήλη- με το Kitchen, 1982, *Ο Σουππλιουλιούμα και η περίοδος των Φαραώ της Αμάρνα-Μια Μελέτη επί της Σχετικής Χρονολογίας*, Liverpool 238-239, και Gardiner, 1961/1964, *Η Αίγυπτος των Φαραώ*, Oxford, 443-445.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Σχήμα: Χρονολογίες των περιόδων σύμφωνα με: Betancourt, 1987, *Χρονολογώντας με Ραδιοχρονολόγηση την Εποχή του Χαλκού στο Αιγαίο*, Archaeometry 29, 48· Ruiperez & Melena, 1996, *Οι Μυκηναίοι Έλληνες*, 13· Driessen, 2008, 69· Dickinson, 2002, 19· Kelder, 2010, 137-138· Warren & Hankey, 1989, 169· McGillivray, 2009, *Θήρα, Χατσεπσούτ και Κεφτιού*, Time's Up, Danish Institute, 154· Pavúk, 2007, 475.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Σχήμα: Ο θόλος του Θησαυρού του Ατρέα (φωτογραφία αριστερά) με τέλειο ταίριασμα των λίθων, σχέδια του τάφου όπως εκτίθενται στις Μυκήνες (φωτογραφία άνω δεξιά) και η αγίδα εντός των τειχών της Χατούσα με πολύ χονδροειδές ταίριασμα των λίθων (φωτογραφία κάτω δεξιά).